

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
PhilosophyVol: 8 Issue: 66
Year: 2022 November
Pp: 2492-2499Arrival
7 November 2022
Published
31 December 2022
Article ID 66893Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.66893>**How to Cite This Article**
İstanbulu Alishbah, E. (2022). "Yurtsever Bir Evrenselciliğin İmkânı: Kwame Anthony Appiah'ta Kısmi Kozmopolitizm", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(66): 2492-2499

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Yurtsever Bir Evrenselciliğin İmkânı: Kwame Anthony Appiah'ta Kısmi Kozmopolitizm

The Possibility of a Patriotic Universalism: Partial Cosmopolitanism on Kwame Anthony Appiah

Elif İstanbullu Alishbah¹ ^{1,2} Doktora Öğrencisi., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye

ÖZET

Appiah'a göre yabancıları dışlayan katı bir ulusalcı anlayıştan da kendi yurttaşlarını ve yakınlarını başka herkesle aynı kefiye koyan katı bir kozmopolitizmden de kaçınıp bir orta yol bulmak mümkündür. Appiah bunlar arasında bir tercih yapmanın yersiz olduğunu ve evrensel insani özümüz ile özel ilişkilerimizden ve aidiyetlerimizden kaynaklanan yerelliklerimizden aynı anda faydalanan bir yaklaşım geliştirebileceğimizi söyler. Onun kısmi ya da yurtsever kozmopolitizm olarak adlandırdığı bu yaklaşımının iki ana ilkesi vardır. Bunlardan ilki ötekilere karşı yükümlülüklerimizden olduğu anlamına gelen evrensel duyulan kaygı; ikincisi, tekil, somut insan hayatına duyulan saygı ve ilgiyi ifade eden meşru farklılıklara saygıdır. Bu iki ilke çerçevesinde ortaya konan kozmopolitan yaklaşımın ereği ise ona göre söyleşidir. İnsanlık tarihini sürekli ötekiyle kurulan ilişkinin tüm kimlik ve kültürleri melezleştirdiği bir küreselleşme tarihi olarak alan Appiah açısından söyleşi salt gerçek anlamında alınmaz, ona göre bir sanat eseri okumak, turistik bir gezi yapmak gibi başka kültürlerle kurulan ilişkiler de birer söyleşidir. Söyleşinin ana hedefi ise konsensüs ya da uzlaşma değil alışmadır. Alışma kavramı birbirimizin farklılıklarını, bu farklılıklara aktif olarak ilgi de duymak suretiyle tolere etmeyi ifade eder. Bunun yolu Appiah'a göre aynı etnik kültürü ya da değerleri değil aynı politik kültürü paylaşmaktır. Söz konusu politik kültür liberal demokratik devlet ve onun kurumlarına duyulan bağlılığı ifade eder.

Anahtar Kelimeler: Yurtsever Kozmopolitizm, Kısmi Kozmopolitizm, Ulusalcılık, Kırılma, Söyleşi

ABSTRACT

According to Appiah, it is possible to find a middle ground by avoiding a rigid nationalist mentality that excludes foreigners and a rigid cosmopolitanism that equates its own citizens and relatives with everyone else. Appiah says that it is inappropriate to make a choice between them, and that we can develop an approach that simultaneously benefits from our universal human essence and our localities arising from our special relationships and affinities. His approach, which he calls partial or patriotic cosmopolitanism, has two main principles. The first is concern for the universal, which means that we have obligations to others; the second is respect for legitimate differences, which expresses respect and interest in singular, concrete human life. The aim of the cosmopolitan approach put forward within the framework of these two principles is the conversation. For Appiah, who constantly takes the history of humanity as a history of globalization in which the relationship with the other hybridizes all identities and cultures, the conversation is not taken just in its true sense. According to him, the relations established with other cultures such as reading a work of art and making a touristic trip are also kinds of conversations. The main goal of the conversation is not consensus or compromise, but habituation. The concept of habituation refers to tolerating each other's differences by actively engaging in those differences. The way to do this, according to Appiah, is to share the same political culture, not the same ethnic culture or values. This political culture expresses a commitment to the liberal democratic state and its institutions.

Keywords: Patriotic Cosmopolitanism, Partial Cosmopolitanism, Nationalism, Contamination, Conversation

GİRİŞ

'Dünya yurttaşlığı' kavramı ile ifade edilen kozmopolitizm felsefe tarihi boyunca kültürel, ahlaki, siyasi ve pek çok farklı biçimde ifade edilmiş en eski ve en ihtilafli yaklaşımlardan biridir. İki eski Yunanca sözcüğün birleşiminden oluşan kozmopolitizm ona yüklenen tüm içeriklerden önce sadece bu iki kelime arasındaki zıtlık itibariyle bile çelişkili, belki de ironik bir anlam ihtiva eder. Düzen, dünya düzeni ve evren anlamına gelen ve bu açıdan sonsuzluğa, sınırsızlığa işaret eden 'cosmos' ve 'polis'in, yani keskin coğrafi ve politik sınırları bulunan şehir devletinin yurttaş anlamına gelen 'polites' (Preus, 2015: 74, 105). Yani sınırsız olanı -cosmos'u- insani amaçlar için sınırlandırma ya da yine aynı insani amaçlar için sınırlı olanın -polites/polis'in- sınırlarını aşma denemesi...

Farklı kaynaklarda değişik hikayelerle başka başka isimlere atfedilmesine karşın bu anlamda kozmopolitizm kavramının ilk kullanımı, 'nereli' olduğu sorusuna kozmopolitan olduğu yanıtını veren Diyojen'e ve Kiniklere dek geri götürülür (Nussbaum, 2019: s.1). Ancak Diyojen'in ve Kiniklerin bir tür dünya yurttaşlığı ideali gütmedikleri ve esasında kelimenin çelişik anlamından faydalanmak suretiyle yaşam karşısındaki genel tavırlarını yansıttıkları görülür. Onlar kozmopolitan olduklarını söylemekle hiçbir aidiyeti kabul etmediklerini ifade etmek isterler. Bu çerçevede Kiniklerde ve Diyojen'de 'dünya yurttaşlığı' kavramı izlenecek bir ideal değil, aksine yurttaşlığın topyekûn inkarına dönüşmüştür.

Benhabib, Kiniklerin bu esasında aidiyetleri yadsıyıcı negatif kozmopolitan yaklaşımlarının Stoacılar eliyle pozitif bir içerik kazandığının altını çizer. Buna göre insanların paylaştığı ortak akılsallıktan, logos'tan yola çıkarak insanları saygıya layık varlıklar olarak alan Stoacı doğal hukuk öğretisi kozmopolitanizmi hem orta çağ Hıristiyan düşüncesiyle hem de günümüz kozmopolitan yaklaşımına kökenlik eden sosyal sözleşme teorileriyle bağlar. Günümüzün birbirinden oldukça farklı perspektiflere sahip olan kozmopolitan görüşlerinin bütün bu çeşitliliğine karşın kökenlerinde yatan büyük ölçüde Kant düşüncesidir. Benhabib'e göre Kant'la beraber kozmopolit olan, yurttaşlığın yadsınması olmaktan çıkıp gerçekten bir dünya yurttaşlığı fikrine evrilmiştir (Benhabib, 2013: 27-28).

Burada yurttaşlık kavramının siyasi içeriminin açıklığına karşın muhakkak bütün halkları kapsayacak tekil bir dünya devleti nosyonuna gönderme yapmadığı hatırd tutulmalıdır. Dünya yurttaşlığı fikrini ortaya atıp savunan Kant bir dünya cumhuriyetini esasında aklın bir gereği olarak görmekte ve nasıl tek tek insanlar akıl gereği vahşi özgürlüklerini bırakıp kamusal yasaların denetimi altına girmişlerse bunu birbirleriyle daimî bir savaş tehdidi altında bulunan devletlerin de yapması gerektiğini düşünmektedir. Ancak diğer yandan kendi hırslarından ödün vermeyecek olan devletlerin buna yanaşmayacağından bahisle Kant, dünya cumhuriyeti fikrinin dünyada kalıcı bir barış için ne kadar arzu edilir olsa da teoride uygun ancak pratikte uygulanamaz olduğunun farkında olduğunu ifade eder. O bu çerçevede dünya yurttaşlığı hukukunun ya da kozmopolitan hakkın evrensel konukseverlik ilkesiyle sınırlandırılmasını gerekli ve yeterli görür. Söz konusu ilke; topraklarımıza bir biçimde gelen yabancıların düşmanca muamele görmemesi ve aksi ölümüne sebep olacaksa geri çevrilemeyerek kendisine geçici bir ikamet hakkı verilmesi gerektiği biçiminde özetlenebilir (Kant, 1960: 25- 26).

Kant'ın henüz o dönemlerde geliştirdiği bu yaklaşım hem uluslararası hukuk alanında hem de çağdaş siyaset felsefesi yaklaşımlarında çok önemli bir yer kazanmıştır. Uluslararası insan hakları hukukunun temel belgelerinden biri haline gelmiş olan Cenevre Sözleşmesi adıyla da anılan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (1951)'nin 33. maddesinde ifadesini bulan 'geri çevrilememe ilkesi' (non refoulement) bunun somutlaşmış biçimidir. Diğer yandan çağdaş kozmopolitan düşünceler de büyük ölçüde ya Kant'ın bu evrensel konukseverlik ilkesi fikrinden temellenmekte ya da en azından onunla hesaplaşmaksızın yola çıkmamaktadır.

Kant'ın günümüz kozmopolitan düşünceleri için kurucu niteliğinin farkında olan Khanna, Kant'ın kozmopolitan hak kavramını, yabancıya konukseverlik gösterme doğal hakkının seküler karşılığı olarak öne sürdüğünü ve bu anlamda 'yabancı' kavramının kozmopolitan tarihin temeli olduğunu söyler (Khanna, 2018: 280). Bu çerçevede tüm çağdaş kozmopolitan düşüncelerle birlikte Appiah'ın kozmopolitan yaklaşımında da yabancı ya da öteki ile kurulan ilişkiler, bu ilişkilerin sınırları ve niteliği bir başlangıç noktasıdır. Appiah yurtsever kozmopolitanizm olarak adlandırdığı yaklaşımını evrensel-tikel, eşitlikçi-tarafgir, bireysel-toplumsal gibi dikotomileri aşacak ve bütünleştirecek, insanın ve insanlığın ortak ve farklı yönlerini görüp tasdik edecek bir zemin arayışı olarak sunar.

İnsanın iç içe geçen birtakım unsurlarla toplumsal ilişkiler bağlamında kimlik kazandığı gerçeğini dikkate alan Appiah, evrensel insan özü kadar tikel bağlılıklara verilen önemin de altını çizer. Ulus, etnisite, kabile gibi daha geniş yapılanmaların yanında ait olunan daha dar topluluklar olarak okul, mahalle, aile, mensup olunan dernekler gibi sivil topluma ait çoklu yapılar da insan hayatının vazgeçilmezidir. İnsan kimliğini, bu geniş ve dar topluluklara üyeliği çerçevesinde kendi seçimleri doğrultusunda biçimlendirmektedir. Appiah'a göre bunlar arasında bir tercih yapmak yersizdir ve evrensel insani özümüz ile özel ilişkilerimizden ve aidiyetlerimizden kaynaklanan yerelliklerimizden aynı anda faydalanan bir yaklaşım geliştirmek mümkündür. O, bu çerçevede felsefi kuramını yaşadığımız döneme dair sosyolojik analizlerle de destekler. Bu kapsamda Appiah, çağımıza özgü bir fenomen olarak ele alınan küreselleşme olgusunu inceleyerek yol çıkar.

KÜRESELLEŞME OLARAK İNSANLIK TARİHİ

Bugünü ya da yirminci yüzyılın son çeyreğinden günümüze uzanan dönemi incelemek için kullanılan ana kavramlardan biri şüphesiz ki küreselleşme olgusudur. Küreselleşme bu anlamda birbirine zıt iki biçimde kullanılmaktadır. Küreselleşmeden öncelikle iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki olağanüstü gelişme dolayısıyla dünya uluslarının ve insanların birbirlerinden haberdar olması; refahın ve teknolojik gelişmelerin yaygınlaşması; insan hakları, demokrasi gibi değerlerin git gide yayılması gibi son derece olumlu bir anlam çıkartılabilmektedir. Diğer yandan küreselleşme dendiğinde yukarıda sıralanan olumlu özelliklerin esasında emperyalist amaçların kılıfı olarak kullanılması ve birtakım kültürlerin diğerleri üzerinde hakimiyet kurmak suretiyle kendi yapay değerlerini dayatması da anlaşılabilir. Günümüzde kozmopolitan yaklaşımlar da sıklıkla bu olumsuz içerik yüklenen küreselleşme olgusuyla ilişkilendirilmekte, hatta zaman zaman onunla hatalı biçimde özdeşleştirilmek suretiyle eleştirilmektedir. Söz konusu eleştirilerin ana aksı küreselleşmenin yakın bir gelecekte dünya kültürlerinin otantikliğini ortadan kaldırma ve tektipleştirme tehdidi barındırıyor

olmasıdır. Appiah'ın bu noktada kozmopolitanizmi küreselleşme ile eşitleyen ve olumsuz gören yaklaşımlara cevabı iki ana unsurdan oluşur. O, öncelikle küreselleşmenin son yüzyılın meselesi olduğuna karşı çıkarken; ikinci olarak da dünya çapında kültürel homojenleşmenin insan toplumlarının doğasına aykırı olduğunu öne sürer.

Küreselleşmenin genellikle yeni, son birkaç on yıla ait bir kavram olduğu düşünülmektedir. En yaygın kullanımları dikkate alındığında küreselleşme olgusu ile dünya genelinde aynı markaların satışta ve revaçta olması; ünlülerin küre çapında tanınıyor olması; Birleşmiş Milletler gibi uluslararası oluşumlar aracılığıyla demokrasi ve insan haklarının yayılması; bilimsel, sanatsal faaliyetler vasıtasıyla İngilizcenin geçerlilik kazanması; hemen her eve radyo, televizyon ve son yıllarda gittikçe artan biçimde bilgisayar ve internetin girmesi anlaşılmaktadır. Dilde, değerlerde, kültürde, sanat ve edebiyatta, teknolojide bu biçimde dünya çapında bir şeylerin yayılıyor olması pek çoklarınca insan türünün kendi içinde iletişimine dair yeni bir olgu gibi ele alınır. Oysa Appiah'a göre kültürler daima diğer kültürlerle, insanlar daima diğer insanlarla iletişim halinde olmuştur; sanat eserlerinin, kültürel yapıtların bir biçimde el değiştirmesi, seyahat etmesi bir yana insanlık tarihi boyunca insanlar da sürekli yer değiştirme gereği duymuşlardır. Kimi zaman istilacı bir güçten kaçınmak, kimi zaman yaşanan coğrafyanın beslenme ve gelişme imkânı tanımayı bırakması, kimi zaman siyasi baskı, doğal afetler, salgın hastalıklar gibi bir felaketten kaçınmak ve kimi zaman da keşfetmeye duyulan ilgiyle, gezme dürtüsüyle insanlar hareket etmişlerdir. Göç ve seyahat olgularının kadimliği Appiah'a göre "insan türünün tarihi[ni] bir küreselleşme süreci" olarak almayı gerektirir (Appiah, 2005: 216).

Bu çerçevede küreselleşme hiç de iddia edildiği gibi son birkaç on yılın bir patolojisi değildir. Küreselleşmenin bu biçimde kadim bir olgu olarak alınması onu bir felaket gibi algılayanlara dönük bir cevaptır. Buna göre küreselleşme olumsuz sonuçları olması bir yana insan toplumlarının doğal bir niteliğidir. Bu anlamda küreselleşme insanlık tarihinin bir özelliği olarak her zaman olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Küreselleşen dünyada kültürler iç içe geçecek ve birbirleri üzerine etkiler bırakacak, insanlar gönüllü olarak seyahat etmeye ya da zorunlu olarak yerlerinden edilmeye devam edecek ve hareket kadar hareketten kaynaklanan etkileşim de biteviye sürecektir.

Diğer yandan küreselleşmenin birtakım değerleri, kültürel unsurları dayatmak suretiyle kültürleri ortadan kaldırıp homojenleştireceği iddiası da Appiah'a göre gerçekleri yansıtmaz. Karşılıklı ilişkiler ve yer değiştirme insan toplumu için daimî olmakla beraber bugün karşılıklı bağımlılıklarımızın ve bu bağımlılıklara dair farkındalıklarımızın arttığı bir gerçektir. Appiah'a göre küreselleşmenin bir anlamda homojenleştirdiği doğrudur; ancak bu temiz suya ya da ilaçlara erişimin tüm küre çapında genişlemesi gibi son derece olumlu bir açıdan gerçekleşmiştir. Buradan dünyanın bir tür 'küresel köy'e evrilmekte olduğu sonucu çıkartılamaz. Pek çok unsur bu süreçte evrenselleşirken insanlar kendi coğrafyalarında, kendi kültürleri içinde yeni yeni yaşama biçimleri yaratmaya devam ederler. İnsanlar daima yeni argolar, yeni giyim kuşam biçimleri, hatta Appiah'a göre yeni dinler bile üretmeye devam etmektedirler. Bu anlamda küreselleşmenin otantikliği tehdit ettiğini iddia etmek anlamlı değildir çünkü evrensellik daima yeni yerelliklerin üretilmesiyle iç içedir. Bu çerçevede de Appiah, küreselleşmenin homojenlik üretebileceği gibi homojenliği tehdit de edebileceğinin altını çizerek (Appiah ve diğerleri, 2006: 40-42).

Appiah kozmopolitanizm karşıtlarının sıklıkla işaret etmeyi sevdiği 'otantik kültür' olgusuna da değinir. Onlara göre kültürlerin doğal birtakım temelleri vardır ve kültürler diğer bütün kültürlerden aralarına cetvelle çizilmiş sınırlar getirilmişçesine düzgün biçimde ayırır ve kendi içlerinde de bir bütün teşkil ederler. Oysa Appiah'a göre hiçbir kültür ya da kimlik saf otantik değildir, olamaz. Teknolojik olarak karmaşık olmayan, yüz yüze ilişkilerden oluşan kabile toplumu fantezisinde herkes aynı dili konuşur, aynı vokabüleri paylaşır. Bu geleneksel toplumlarda paylaşılan değer, sembol ve inançlardan oluşan bir ortak kültürden bahsedilebilir. Appiah'a göre bugün bu hayali geniş topluluklara ulus diyoruz ve bu geniş toplulukların böylesine bir ortak kültürünün olması sadece ulus devletlerin büyüklüğü ve barındırdıkları insani çeşitlilik düşünüldüğünde bile mümkün değildir (Appiah, 1996: 20-21; Appiah, 1997: 629).

Saf otantik kültürün imkansızlığını gösterirken Appiah bir takım kültürel eserleri korumak ile otantik bir kültürü korumak arasında fark olduğuna dikkat çeker. Ona göre kültürel muhafazakârlar ya da kozmopolitanizm karşıtları bu çerçevede bunlardan ikincisini korumanın peşine düşenlerdir; fakat bu anlamda bir otantikliğin ne olduğu sorgulanmaya muhtaçtır. Örneğin der Appiah; Batı Afrika'ya özgü olarak bilinen canlı renkli, baskılı kumaşlar buranın otantik kültürünün bir unsuru sayılır ancak tarihleri dikkate alındığında on dokuzuncu yüzyılda Java'dan getirilip Hollandalılar tarafından işlendikleri görülür. Bu küçük araştırmayla otantik kültürün unsuru olarak alınan bu kumaşların hem menşeinin farklı olduğu hem de bir zamanlar gelenek değil yenilik oldukları ortaya çıkmış olur. Buna göre Appiah "Kültürler süreklilikler ve değişimlerden oluşur ve bir toplumun kimliği bu değişimler sayesinde hayatta kalabilir" der. Ona göre değişmeyen toplumlar "otantik değil, ölüdür" (Appiah ve diğerleri, 2006: 44).

Saf otantik kültür fikrini hayali bulduğunu ifade eden Appiah'a göre bu anlamda tüm kültürler -üstelik salt çağımızda değil, eski çağlardan beri- farklı kültürler, göçmenler ve sanat eserleri tarafından devamlı olarak 'kirlenmektedir'(Appiah, 2017: 126-127). Ancak buradan kirlenme kavramına pejoratif bir içerik yüklediği anlamı çıkartılmamalıdır. Appiah kültürel saflık fikrinin tehlikelerinden korunmak için saflığın karşısı olarak küreselleşme olgusuna da işaretle 'kirlenme' kavramına başvurur. Kastettiği tüm toplumların diğerlerince şekillendirildiği, kültürlerarası melezleşme süreçleri sonucunda saf bir kültürün kalmadığı ya da saflığın mümkün olamayacağıdır (Ostby, 2018: 262).

Saf otantikliğin mümkün olmaması kültürleri önemsememeyi ya da hakir görmeyi gerektirmez. Önemli olan onlara mutlak değişmez unsurlar olarak bakmamak ve diğer toplum ve kültürlerin kendi kültürümüz üzerindeki etkisini görebilmek ve takdir edebilmektir. İnsanlar çağlar ve kuşaklar boyu daima birbirleriyle bir etkileşim içinde olmuşlardır ve olmaya da devam edeceklerdir. Bu anlamda aslanan kültürlerin birbirlerine karşı kendi içlerinde bir üstünlük taşımadıklarının, melezliğin kültürel bir deformasyon değil doğal bir olgu olduğunun ve saflık kadar kendiyile özdeş statik bir bütün olmanın da dünya kültürleri için mümkün olmadığını farkına varmaktır.

Böyle bakıldığında iç içe geçen, melez kültürlerden oluşan bir dünyada – ki bu Appiah açısından içinde yaşadığımız dünyanın temel gerçekliğidir – saf otantiklik iddia edilemeyecek ve peşinden koşulmaması gereken bir şeye dönüşür. Bu çerçevede kozmopolitizm salt bir ideal değil bu dünyaya uygun yegâne gerçeklik çerçevesi olarak görünür hale gelir. Appiah bu noktada kozmopolitan yaklaşımını inşa ederken kültürel kirlenme gerçeğini de göz önünde bulundurarak ulus kavramına ve ulusalcılık ile kozmopolitizm arasında genellikle kurulan karşıtlığa eğilir.

ULUSALCILIK KARŞISINDA YURTSEVER KOZMOPOLİTANİZM

Afolayan'a göre yaşadığımız dönem ulusalcılıkla kozmopolitizm arasında çatallanmıştır. Üyeler arası dayanışmaya dayanan ulusalcı yaklaşım üye olan ile olmayan; yurtsever ile politik yabancı arasında katı sınırlar çeken dışlayıcı bir görüştür ve yabancının ahlaki statüsü meselesini gündeme getirir (Afolayan, 2020: 464). Appiah bu kapsamda öncelikle ulus kavramını analiz eder ve daha sonra da kozmopolitizm ile ulus ya da ulusalcılık arasında yaratılmak istenen zıtlığı eleştirir. Ona göre ulus ya da daha geniş biçimde tüm kimlikler ve kültürler özünde doğal temelleri olmayan, tarihsel olarak kurulmuş unsurlardır. Her bir kültür ve kimliğin arkasında kendisine ait mitsel, yanlış varsayımlar, icat edilmiş tarihsel, hatta yine icat edilmiş biyolojik bağılıklar vardır. Kimlikler çoğunlukla diğer kimliklere karşıt olarak ortaya çıkan ve ekonomik, politik, kültürel güçlere verilen tepkilerin değişmesinden doğan çoklu ve karmaşık unsurlardır. Bütün kimliklerin kökeninde birçok mitsel ya da gerçek dışı öge vardır ve bu anlamda kimliklerin kuruluşunda akla pek yer yoktur. Bütün bunlar kimliklerin politik anlamının tarihsel ve coğrafi olarak da göreceli olduğunun göstergesidir (Appiah, 1998: 39-45).

Ulusalcı cenahtan kozmopolitanizme yöneltilen eleştirilerin başında kozmopolitanizmin odağa aldığı 'insanlık' kavramının muğlaklığı yer alır. Buna göre insanlık bir kimlik duygusu oluşturmaktan uzak, son derece genel bir kavram olarak ulusa bir alternatif teşkil edemez. Appiah'a göre insanlık, zaten en başından ulusa bir alternatif olarak ele alınmamalıdır; ancak bu argümandaki esas sorun ulus kavramının kendisinin de oldukça genel bir kategori olmasıdır. On sekizinci yüzyıldan sonra önem kazanan ulus kavramı gittikçe "yalınayak katedilmesi mümkün olmayan mesafelere", birbirlerini güç bela anlayan lehçelere yayılmış olarak yaşanmaktadır. Bu durumda tıpkı kozmopolitanın önemseydiği insanlığın tüm fertleriyle yüz yüz iletişim nasıl mümkün değilse bugünün kalabalık ulus devletlerinde ve devletin sınırları dışında ulusun üyeleri ile de yüz yüze bir etkileşim olanaklı değildir (Appiah, 2005: 216-217).

Bu çerçevede ulusal tarafgirlik ile kozmopolitanizm, genel kategorileri dikkate almak anlamında birbirlerine zıt değildirler. Ulusalcılık da tıpkı kozmopolitanizm gibi bizleri ve sınırlı, yüz yüze etkileşimlerimizden oluşan küçük çevrelerimizi aşan soyut bir bağlılığa dayanır (Appiah, 2005: 239). Bu anlamda ulus devlet "her zaman gerçek bir yoldaşlıkla değil, hayali bir kimliklenme ile bir arada durmuştur". Appiah buna örnek olarak yüz yüze etkileşimin imkânsız olduğu, sayısız farklı lehçe konuşan Çin halkını gösterir. Bir milyanın üzerindeki Çinli nüfusu gündelik hayatlarında sorunsuzca bir Çinli kimliği sürdürmektedirler (Appiah, 2019). Bu ölçekte kalabalık bir nüfusun birbirleriyle dayanışma içinde gerçek ve yüz yüze ilişkiler geliştirmesi mümkün olmadığı gibi aralarında kültürel ve bireysel olarak da çok önemli farklılıklar barındıracakları açıktır. Bu anlamda ortak Çinli kimliği 'insanlık' denen genel kategoriden sadece bir parça daha dardır.

Diğer yandan tekrar vurgulanmalıdır ki Appiah'ta ulus, arkasında kendi mitsel inanışlarını barındıran yapma bir kavram olarak kozmopolitanizmin dayandığı insanlık fikrinden farklıdır. 'İnsanlık', 'ulus'tan farklı olarak doğaldır. Ancak kavramın yapmalığı analizlerimizde onu dikkate almamız gerektiği anlamına gelmez. Appiah'a göre ulus kavramı değerlidir ve ulus ve ulusal aidiyet dikkate alınmalıdır; ancak bu kavramın değeri

kendinde değil, insanların ona değer veriyor olmasındandır. Dünyanın ulus-devletler biçiminde örgütlediği günümüzde ulusa böyle bir içerik yükleyen Appiah açısından devlet ise hiç de keyfi değildir. Ulusun aksine içsel bir değeri olan devlet birçok modern insan amacını gerçekleştirmek için zaruri bir oluşumdur (Appiah, 2005: 244-246).

Appiah'ın modern insan amaçları olarak aldığı liberal amaçlar için önerdiği genellikle kozmopolitanizmle eşleştirilen tek dünya devleti fikri değildir. Tekil bir küresel devletin olası sorunları ona göre; kontrolsüz gücün yanında yerel ihtiyaçlara duyarsızlık ve kurumsal deneyim çeşitliliğini azaltmaktır (Appiah, 2017: 175-176). Bu çerçevede tek dünya devleti istenir değil kaçınılması gereken bir şeydir ve Appiah'ın devletin gerekliliğine dair övgüsü bağımsız, tekil ulus devletlere dönüktür. Her ne kadar uluslar icat edilmiş olsa da ulus ve ulus altı bağılıklarımız gerçektir ve insani ihtiyaçlarımızın ürünü olarak bizler için kıymetlidir. Kozmopolitanizmin anlamı bu bağılıkları aşmak değil, bu bağılıklarımızı kendi seçimlerimiz doğrultusunda sürdürürken insanlığa karşı genel sorumluluklarımızı da hatırd tutmaya devam etmektir. Bu çerçevede Appiah yerel bağılıklarımızla daha genel insani bağılıklarımızı ifade etmek için etik ile ahlak arasında bir ayrıma gider.

Appiah, Ronald Dworkin'in yaptığı etik ile ahlak arasındaki ayrımı sürdürür ki bu da belirli özel kimlik unsurlarını paylaştığımız kişilerle olan ilişkilerimiz ile ortaklığımızın salt insanlık temelinde olduğu yabancılarla olan ilişkilerimizi bir anlamda birbirinden ayırır (Afolayan, 2020: 465). Ancak burada hemen bu ayrımın teorik olduğu, pratikte ise aralarında belirli bir süreklilik öngörüldüğü ifade edilmelidir. Bu ikisinin birlikteliği insani kimliğin ve bireysellik ile toplumsallık arasındaki dengenin ana unsurudur. Bu çerçevede insan etik ilişkiler ve ahlaki ilişkiler ile kimliklenen bir varlık olarak alındığından Appiah'ın savunduğu türden kozmopolitan bir yaklaşımın da temelde bu iki tür ilişkinin ikisini de dikkate aldığı ve bu anlamda çelişik gibi görünen 'yurtsever kozmopolitanizm' biçimine büründüğü söylenebilir.

Dworkin'den alınan yaklaşıma göre etik alan kişi için hangi tür yaşantıların iyi ya da kötü olduğuna dair kanaatler içerirken ahlak alanı kişinin öteki kişilere nasıl davranması gerektiğine dair ilkeler içerir (Appiah, 2006: 17). Appiah'ın bu kavramlara yüklediği içerikle ise etik belirli topluluklara aidiyetimizle ilişkilidir. Söz konusu aidiyetler bir ulusa ya da bir etnisiteye olan üyeliğimizi kapsayabileceği gibi daha dar, daha özel birtakım ilişkileri de ifade eder. Birinin arkadaşı, birinin çocuğu, bir başkasının eşi olarak takındığımız roller bu özel ilişki alanına aittir ve bu anlamda da bu ilişkiler bir takım özel yükümlülükler gerektirir. Diğer yandan ahlak alanı ise bizi tüm insanlıkla birleştiren evrensel bir veçhete sahiptir ve bu nedenle özel yükümlülükler gerektirmez. Appiah'a göre etik alanı yoğun (thick) ilişkilere dayanırken ahlak alanı seyrek (thin) ilişkilere dayanır. Ancak burada yine belirtilmelidir ki bu alanlar birbirinin muadili değildir, bunlar ancak birlikte var olabilirler. Evrensel ahlak alanı ile özel etik alanı arasında daima bir müzakere gerektiğinden bunlardan birinden vazgeçmek de birinin diğerine üstünlük sağlaması da söz konusu değildir (Afolayan, 2020: 465-466).

Bu etik ile ahlak arasında yapılan ayrımla ya da özel ile evrensel; yoğun ilişkiler ile seyrek ilişkiler arasında yapılan ayrımla Appiah kozmopolitanizminin ana hatları çizilmiş olmaktadır. Appiah'ın yurtsever kozmopolitanizmi bireyi hem insanlığın hem de daha yerel ve daha özel birtakım toplulukların üyesi olarak almaktadır. Buna göre kozmpolitanizme sıkça yöneltilen 'köksüzlük' eleştirisi de boşa çıkar. Appiah'ın anlayışında kozmopolitan olmak insani çeşitliliği desteklemeyi ve insanlığımız dışında hiçbir ortaklığımız olmayan ötekilerle dayanışmayı gerektirmekle beraber yerel bağılıklarımıza; ulusal, kabilevi, ailesel bağlarımıza arkamızı dönmemizi gerektirmez. İnsan bütün bu iç içe bağılıklar zincirinin bir parçası ve bir ürünüdür.

Appiah kozmopolitlik ile yurtseverliğin, ulusalcılık gibi birer ideoloji değil birer fikir olduğunun altını çizer. Buna göre farklı ideolojilerle kozmopolitan yurtseverliğin bir arada bulunması mümkündür; yurtsever bir kozmopolit bu anlamda muhafazakâr olabileceği gibi sosyalist yönelimli de olabilir (Appiah, 1997: 619). Ancak elbette kozmopolitanizmin bir çekirdek anlayışı vardır. Söz konusu anlayış kozmopolitanizmin ya da evrensel ahlak fikrinin özü olarak "Tanıdığımız ve etkileyebileceğiniz her insan kendisine karşı sorumluluk taşıdığımız birisidir" biçimde formüle edilir. Ancak yukarıda ele alınan görüşler ışığında da hatırlanmalıdır ki Appiah'a göre yabancıları dışlayan katı bir ulusalcı anlayıştan da kendi yurttaşlarını ya da yakınlarını başka herkesle aynı kefeye koyan katı bir kozmopolitanizmden de yana tavır almak durumunda değiliz. Bu katı kavram çiftleri arasında bir seçim yapmak yerine ona göre yapılması gereken kısmi bir kozmopolitan bakış açısı benimsemektir (Appiah, 2017: 11-15).

KISMİ KOZMOPOLİTANİZM VE SÖYLEŞİ MODELİ

Appiah'a göre çağımızda kozmopolitanizme dönük iki ana tehdit bulunmaktadır. Söz konusu yaklaşımlar esasında kozmopolitanizmin altını oymakla beraber kamuoyunda evrenselci hedefleri varmış gibi göründükleri için haksız biçimde kozmopolitanizmle ilişkilendirilirler. Bu iki tehlike Appiah tarafından 'karşı

kozmpolitanizm' ya da 'toksik kozmpolitanizm' olarak da isimlendirilir. Bunlardan ilki yeni köktenci (neofundamentalist) hareketlerdir. Köktencilik dendiğinde zaman zaman teröre de başvurmaktan çekinmeyen köktendinci hareketler akla gelmektedir. Appiah kendi görüşlerini dayatmayı amaç edinen ve bu anlamda yayılmacı olan bu hareketleri toksik kozmpolitan hareketler olarak alırken bunlardan tamamen farklı olarak kendini din karşıtlığı temelinde örgütleyen Marksist diktatörlükleri de bu kapsamda değerlendirir. Appiah'a göre yaşadığımız çağda kozmpolitanizme tehlike teşkil eden ikinci yaklaşım ise anti-evrenselciliktir. Naziler başta olmak üzere her türden ırkçı yaklaşım, "herkesin önemli olmadığını" söylemekle bu cepheyi oluşturmakta ve kozmpolitanizmi tehdit etmektedir (Ostby, 2018: 265).

Gerek farklı formlarıyla köktenci yaklaşımlar gerekse anti-evrenselcilik yayılmacı bir karakter sergiler ve asla ortaya çıktıkları devlet ya da bölge ile yetinmeyerek tüm dünyaya kendi görüşlerini dayatmayı ve dünyayı bu doğrultuda dizayn etmeyi amaçlarlar. Bu anlamda sıkça evrenselci ve kozmpolitanist görüşlermişcesine kendilerini lanse ederler. Ancak unutulmamalıdır ki iki cenahta yer alanlar da evrensellik peşinde koşmak yerine kendilerine ait herhangi bir dilsel, dinsel, ırksal, siyasal aidiyeti tüm dünyaya zorla dayatmanın gayreti içindedirler. Bu karşıt kozmpolitanlar kendilerinden olmayan yerel aidiyetleri yok etmekte bir sakınca görmez ve aynı zamanda kendilerine ait tekil bir niteliği, bir inancı ya da bir dünya görüşünü evrenselleştirmek için insani çeşitliliği ortadan kaldırmaktan çekinmezler. Bu çerçevede karşıt kozmpolitanlar Appiah'ın yerellelikle evrensellikliği uzlaştıran ve bireysel kimlik ile toplumsal aidiyetleri çığnemededen gerçekleştirmeye çalışan yurtsever ya da kısmi kozmpolitan yaklaşımının en büyük düşmanlarıdır.

Appiah'ta kozmpolitan, insanı aileden başlayıp tüm insanlığı kuşatacak şekilde iç içe geçen üyeliklerle yaşamı şekillenen bir varlık olarak ele alır (Appiah, 2019). Buradan da anlaşılabilirliği üzere Appiah'a göre kozmpolitan bir yaklaşım ahlakın öznesi olarak ulus ya da halkı değil benlik kazanmasında toplumsal aidiyetlerinin hayati bir yeri olan bireyleri almalıdır (Appiah ve diğerler, 2006: 40). Appiah'ta kozmpolitanizm iç içe iki unsurdan oluşur, bunlar; 'evrensel duyulan kaygı' ve 'meşru farklılıklara saygı' şeklinde ifade edilir. Evrensel duyulan kaygı ile ötekilere karşı yükümlülüklerimizin olduğu ifade edilir. Burada öteki insanlara, bize tamamen yabancı olsalar, onlarla hiçbir kişisel ilişkimiz, hatta aynı devletin yurttaşı olmak gibi formel bir bağımız olmasa da genel bir ahlaki yükümlülüğümüz olduğu kastedilir. Diğer yandan meşru farklılıklara saygı insan yaşamının değerinin yanında tek tek insanların, belirli, somut kişilerin de yaşamlarının değerli olduğunun tanınması anlamına gelir. Bu noktada farklılığa saygı Appiah'ta salt soyut bir değer, bir bağlılık sözü olarak alınmaz; ona göre meşru farklılıklara saygı ilkesi karşımızdaki somut insan varlıklarının yaşamlarına değer katan adet, inanç ve pratiklerine aktif bir ilgi göstermeyi de içerir (Appiah, 2017: 13; Appiah, 2007: 31).

Appiah bu noktada 'söyleşi' (conversation) kavramını öne sürer. Ona göre bir ideal olarak alındığında kozmpolitanizmin ereği söyleşi olmalıdır. Kimlik Appiah'ta "sadece sahip olanın değildir; kimlikler daima ötekilerle diyalektik birtakım süreçler aracılığıyla inşa edilir" (Appiah ve Bhabha, 2018: 181-182). Bu durumda insanlar arasında ve sınırlar aşan söyleşiler yapmak sağlam kimlikler inşa etmenin de ana yoludur. Ancak burada Appiah'ın söyleşi kavramıyla ne kastettiği açıklmalıdır. O söyleşiyi sadece düz anlamıyla kullanmaz; bu çerçevede söyleşi sadece farklı kimselerin karşılıklı aktif ve diyalojik bir etkinliğinden daha fazlasını ifade eder. Appiah'a göre söyleşi "başkalarının fikir ve deneyimleriyle bağlantı kurmayı sağlayan bir metafor" olarak değerlendirilmelidir. Bu kapsamda başka bir ülkeye yapılan turistik bir seyahat, başka bir kültürden bir sanat eserini izlemek, başka bir yazınsal kültürden bir kitap okumak öteki ile ya da öteki kültür ile belirli bir türden ilişkilenecek ve o kimselere ve kültürlerle ilgi göstermek anlamına geldiğinden Appiah açısından kültürler ve sınırlar arası söyleşinin formlarıdır (Appiah, 2017: 102).

Söyleşi modeline dönük eleştiriler ya da kaygılar farklı toplumların ya da kimselerin farklı değerlere sahip olmasından ileri gelir. Hiçbir kültürün saf otantik olamayacağı ve diğer kültürlerle etkileşimle melezleşmenin ya da kirlenmenin kaçınılmaz olduğu daha evvel ifade edilmişti. Ancak yine de kültürler ya da halklar ve bireyler arasında pek çok değer farklılığının olduğu bir gerçektir. Pek çokları bu değer farklılıklarının insanlar arası anlaşmayı zorlaştırıp söyleşiyi anlaşmazlığa götüreceği noktasında kaygılıdır. Appiah bu noktada öncelikle değerler üzerinde uzlaşmanın anlaşmayı garantilemeyeceğini öne sürer. Onun buna örneği Avrupa'nın sömürgelerinin bağımsızlık mücadelelerinin özgürlük, eşitlik, demokrasi gibi kökeni Batı olan değerlere dayanmasıdır. Bu uluslar Avrupa'dan bağımsızlaşmak için Avrupa'nın değerlerini öne sürmüşlerdir ve bu anlamda Avrupa ile aynı değerleri paylaşmaktadırlar (Appiah, 2017: 86, 96-97).

Bu biçimde aynı değerleri paylaşmanın çatışmayı ortadan kaldırmak bir yana yeni çatışma biçimleri yaratabileceği örnekler çoğaltılabilirken Appiah aynı değerleri paylaşmanın çok da önemli olmadığını altını çizer. Ona göre nedenleri üzerinde anlaşmasak da ahenk içinde birlikte yaşayabiliriz. Zaten onun modelinde söyleşinin amacı değerler üzerinde uzlaşma doğurması değil, "başka yerlerdeki insanları tanımaya çalışmamız,

medeniyetleriyle ve kanıtlarıyla, yanlışlarıyla ve kazanımlarıyla ilgilenmemiz” ve böylece birbirimize ‘alışmamızdır’ (Appiah, 2017: 89, 95).

Aynı etnik, ulusal bağlılığı ya da kültürel değerleri sürdürmek bir yana Appiah’a göre kozmopolitan yurtseverlerden oluşan bir düzende bütün yurttaşların kozmopolitanizmi benimsemesi ya da yurtsever olması bile gerekmez (Appiah 1997: 633). Kozmopolitanın evrenselciliği kozmopolitan olmayı da kapsayacak şekilde genişler. Buna göre bir şekilde sadece kendi geleneklerine sahip olan kişilerce kuşatılmayı, diğer kültürlerden uzak durmayı isteyen de bunu yapmaya hakkının olduğu kozmopolitan bir düzende tanınır (Appiah, 2019). Bu noktada vurgulanmalıdır ki Appiah’a göre, ötekilerle iletişimde bireyselliği biçimlenen bir varlık olarak insanın önünde açık olan olasılıklar arasından tercih yaparak kendi yaşantısını şekillendirmesi salt kendisine ait bir karar olarak görülmelidir (Appiah, 2006: 18).

Uzlaşmayı ya da konsensüsü değil ‘alışmayı’ yani bir anlamda birbirimizin farklılıklarını tolere edebilmeyi merkeze koyan Appiah açısından bir devletin yurttaşlarını ya da genel olarak kozmopolitan bir düzende her biri kendi müstakil devletine sahip olan halkları bir arada tutacak olan şey ise devlete ve kurumlarına duyulan ortak bağlılıktır. Bizleri bir arada ve barış içinde tutacak olan ortak bir etnik ya da ulusal kültür çerçevesinde değil, liberal demokratik ilkeler çerçevesinde yani ortak bir politik kültür çerçevesinde örgütlenmiş olmaktadır. Bu noktada Appiah’ın değerler konusunda bir uzlaşmayı zorunluluk olarak görmediği tekrar hatırlanmalıdır. O, bu çerçevede kurumlara olan bağlılığımızın yeterli olduğunu, söz konusu kurumlara aynı değeri vermek durumunda olmadığımızı özenle belirtir (Appiah, 1997: 629-630; Appiah, 1996: 24). Yani Appiah’a göre liberal bir demokratik devlette bir yasaya; birlikte yaşamın anahtarı olarak yasaya saygı duymanızdan ötürü uymanız ya da olası sonuçlarından korkmanız ya da ona bir kutsiyet atfettiğiniz için uymanız arasında bir fark yoktur. Burada aslanan yasaya ve gerekliliklerine bir biçimde saygı duymanızdır.

SONUÇ

Amacı uzlaşmak ya da anlaşmak değil birbirinin farklılığına alışmak ve tolere etmek olan yaklaşımıyla Appiah’ın kozmopolitanizmde devletin önemli bir rolü vardır. Daha önce de ulusun sonradan oluşturulmuş olmak anlamında keyfi bir kuruluşu olmasına karşın devletin insani amaçlar için gerekli görüldüğü ifade edilmişti. Bu çerçevede Appiah’a göre sahip olduğumuz tüm bireysel farklılıklara karşın bir konuda uzlaşma içinde olmamız gerekir ki bu da liberal, demokratik bir devletin ve onun kurumlarının gerekliliğidir. Bu kapsamda söz konusu devlet yapısının ana gereklilikleri tüm yurttaşlarına ahlaken eşit mesafede durması, bireysel seçim alanlarına müdahale etmemesi ve temel insan hak ve özgürlüklerini korumasıdır.

Uzun kozmopolitan düşünceler tarihinin günümüzdeki önemli bir temsilcisi olarak düşünceleri yukarıda özetlenen Appiah hem bu düşüncelerden beslenmiş hem de bir anlamda radikal bir kopuşu temsil etmiştir. Tek dünya devleti fikri Appiah düşüncesinde tamamen dışarıda bırakılmıştır, ulus ve kimlik kavramları kendisi tarafından sorgulanmış olmakla beraber sırt çevrilmesi gereken unsurlar olarak ele alınmamışlardır. Diğer taraftan kendisine gelene dek yerel tarafgirliklere ya da ulusal, etnik, kültürel kimliklere dair büyük ölçüde göz ardı etmeye dönük kozmopolitan yaklaşım da onda görülmez. Onun anlayışı yerelle evrensellik, bireysellik ile toplumsallık arasında bir denge kurma denemesidir. O bu çerçevede evrensel olarak insanın değerinin tasdik edilmesinin yerel bağlılıkları ve özel aidiyetleri ve ilişkileri yok saymayı gerektirmeyeceğini düşünür. Bireysel kimlik ailevi, kabilesel, ulusal pek çok aidiyetin izlerini taşır; kişinin kendi yaşantısı için bu bağlılıklar içinde yaptığı seçimlere dayanır. Bu çerçevede Appiah’ta bireyselleşmenin anahtarı sosyalleşmektir denebilir.

Fardon, Appiah’ın kozmopolitanizminin karşılıklı yükümlülükler minimal bir bağlılık, insanlar arası farklılıklara saygı, yanlışlanabilirliğe bağlılık ve plüralizmden oluştuğunu ifade eder (Fardon, 2008: 250). Buna göre Appiah’ın anlayışı bireyselliğe değer verirken bireyci değildir; çeşitliliğe değer verirken çeşitliliği kendinde bir değer olarak alıp dayatmaz. Bireylerin kendi yaşantıları için bireysel seçimlerini merkezi bir unsur olarak alırken bireysel kimliğin toplumsal kuruluşundaki ısrarı onu katı bir bireyci olmaktan çıkartır. Diğer yandan yine bu bireysel seçimlerin devlet ve toplum tarafından dokunulmazlığına işaret ederek çeşitliliği önemseyen Appiah, kozmopolitan bir yaklaşım benimsemek istemeyen ve sadece kendi ile aynı değerleri taşıyan kimselerden oluşan bir düzende yaşamak isteyenlerin kapalı, yarı-kapalı toplumuna müdahale edilemeyeceğini öne sürmekle çeşitliliğin de dayatılmayacağını savunmuş olmaktadır.

Appiah’ın kozmopolitan yaklaşımının kavramın tarihinde bir kopuşu temsil ettiği ifadesi de burada açığa çıkmaktadır. Appiah’ın yaklaşımı evrenselcilik adına bir dayatmada bulunmaması, kozmopolitan olmayanların da bir yaşam alanı bulacağı bir toplumsal ve siyasi yapı öngörmesi açısından kavram tarihinde yer alan düşünceler bütünlüğünden farklılık arz eder. Diğer yandan onun yurtsever kozmopolitan yaklaşımı bu yaklaşıma eklediği ‘söyleşi’ modeli ile de diğer kozmopolitan anlayışlardan ayrılır. Söyleşi, Appiah’ta evrenselciliğin pasif bir hoşgörü unsuru olmaktan çıkartılması anlamına gelir. Bu anlayışta bireylerin

birbirlerine, kültürlerin öteki kültürlere sadece katlanması yeterli görülmez ve alışmak gerektiği ifade edilirken meşru farklılıklara saygının bireysel düzlemde ilgi duymayı da gerektirdiği vurgulanır. Bu çerçevede bir metafor olarak alınan söyleşi toleransı ötekine ilgi duymayı içeren aktif bir eylem haline getirir.

KAYNAKÇA

1. Afolayan, A. (2020). “Stangers and Patriots: Anthony Kwame Appiah and the Ethics of Identity”. (Ed. Nimi Wariboko ve Toyin Falola), The Palgrave Handbook of African Social Ethics, ss. 453-472. Palgrave Macmillan.
2. Appiah, K. A. (1996). “Against National Culture”. *English in Africa*, 23(1): 11-27.
3. Appiah, K. A. (1997). “Cosmopolitan Patriots”. *Critical Inquiry*, 23(3): 617-639.
4. Appiah, K. A. (1998). “The Limits of Pluralism”. (Ed. Arthur M. Melzer & Jerry Weinberger & M. Richard Zinman), *Multiculturalism and Democracy*, ss. 37-54, University Press of Kansas.
5. Appiah, K. A. (2005). *The Ethics of Identity*. Princeton University Press, Princeton.
6. Appiah, K. A. (2006). “The Politics of Identity”. *Daedalus*, 135(4): 15-22.
7. Appiah, K. A. (2007). “Ethics in a World of Strangers: W.E.B. Du Bois and the Spirit of Cosmopolitanism”. *Justice, Governance, Cosmopolitanism, and the Politics of Difference*, ss.15-43. Humboldt-Universität, Berlin.
8. Appiah, K. A. (2017). *Kozmopolitizm: Dünya Yurttaşlığının Felsefesi*. Fezal Gülfidan (Çev.), Nika Yayınevi, Ankara.
9. Appiah, K. A. (2019). “The Importance of Elsewhere: In Defense of Cosmopolitanism”. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/world/importance-elsewhere>.
10. Appiah, K. A. & Bhabha, H. (2018). “Cosmopolitanism and Convergence”. *New Literary History*. 49(2): 171-198.
11. Appiah, K. A; Greenfort, T. & Holten, K. (2006). “The Case for Contamination”. *RSA Journal*. 153: 38-45.
12. Benhabib, Ş. (2013). *Buhran Çağında Haysiyet*. (Çev. Barış Yıldırım). Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
13. Fardon, R. (2008). “Cosmopolitan Nations, National Cosmopolitans”. (Ed. Pnina Werbner). *Anthropology and the New Cosmopolitanism*: ss. 233-259, Berg.
14. Kant, I. (1960). *Ebedî Barış Üzerine Felsefi Deneme*. (Çev. Yavuz Abadan ve Seha L. Meray). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
15. Khanna, R. (2018). “Stranger”. *New Literary History*. 49(2): 275-278.
16. Nussbaum, M. C. (2019). *The Cosmopolitan Tradition: a Noble but Flawed Ideal*. The Belknap Press of Harvard University Press.
17. Otsby, M. (2018). “Cosmopolitanism”. *New Literary History*. 49(2): 261-266.
18. Preus, A. (2015). *Historical Dictionary of Ancient Greek Philosophy*. Rowman&Littlefield Publisher.